

Citation:

Podzimek, M. (2020). Křesťanský učitel v sekularizované škole České republiky. *Slavia Meridionalis*, 20, Article 2189. <https://doi.org/10.11649/sm.2189>

Michal Podzimek

Technická univerzita v Liberci

<https://orcid.org/0000-0001-6306-4544>

Křesťanský učitel v sekularizované škole České republiky

Specifika české sekulární školy

Česká republika je jedním z velmi sekularizovaných regionů západního světa a o míře sekularizace v této oblasti existuje již několik sociologických studií (Lužný, 2008; Tichý & Vávra, 2012; Václavík, 2007 a jiné). Jedním z fenoménů této sekularizace je, že v některých oblastech již neexistuje téměř žádná *náboženská výuka* ve školách podle tzv. Školského zákona. To je situace v prostoru středovýchodní Evropy, zvláště v zemích, hovořících slovanskými jazyky, specifická, ojedinělá, a tedy i pro zahraniční odbornou veřejnost zajímavá. Například v roce 2017 bylo římskokatolickou církví v celé litoměřické diecézi (jejíž území zahrnuje velkou část Libereckého, Ústeckého a Středo-

This work was supported by the Czech Ministry of Education Youth and Sports.

Competing interests: no competing interests have been declared.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2020.

českého kraje) konfesně vyučováno na školách pouze 50 žáků,¹ a to výhradně ve čtyřech školách církevních,² nikoliv světských.

Z liberálně-demokratického (tedy nekonesijního) politického ustrojení západní společnosti je zřejmé, že sekulární stát nemůže ze své podstaty zaručit, aby se všichni školou povinní žáci *povinně* seznámili s *obsahy křesťanské spirituality*. Zákaz vyučovat konfesi jakožto jednotící ideu společnosti (ve smyslu *zvěstování Božího slova*) je principiální. Sekulární společnost totiž stojí na pozicích, které lze při nutné míře zjednodušení shrnout do termínu *sekulární humanismus*, vycházející z tzv. *kritického realismu*, kterému se budeme vzápětí krátce věnovat. Znamená to především, že všichni, bez ohledu na své soukromé *vyznání* a z něho vyplývající světonázor, žijí ve společnosti *ideově pluralitní* a vzhledem k náboženským východiskům *přísně neutrální*. Tato neutralita je explicitně zakotvena i v českém *vzdělávacím systému*, který zde pracovně nazýváme termínem *sekulární škola*. Tento typ školy proto neumožňuje plošně vyučovat jakékoli náboženské světonázory, které vždy již implikují nějakou formu indoktrinace, totiž *zvěstování jediné a neměnné pravdy*.

Sekulární požadavek *ideové neutrality* tedy stojí v přímé kolizi i s *misijním charakterem* křesťanské formy náboženství, protože církve od svých členů *indoktrinační působení* (misii) očekávají a požadují. Vyjádříme to následujícím, signifikantním citátem ze stále aktuálního výroku *magisteria* (tzv. učitelského úřadu církve) na adresu křesťanských učitelů v sekulárním světě:

...Povolání učitele má specifickou charakteristiku, která získává ještě hlubší smysl u katolického pedagoga: předávání pravdy. Z toho plyne, že pro katolického pedagoga jakákoliv pravda bude vždy participovat na jediné Pravdě a sdělování pravdy jako realizace vlastního odborného zaměření získává základní známky osobní účasti na Kristově prorockém poslání, v němž svým vyučováním učitel pokračuje. (Kongregace pro náboženskou výchovu, 1982)

Sekulární škola (jistě nejen česká) se však takovýmto pokusům o indoktrinaci z principu brání. Demonstrujme tuto sekulární pedagogickou pozici také jedním, snad dostatečně signifikantním citátem českého pedagoga Otokara A. Fundy. Jeho odborný článek s názvem *Náboženství a škola* byl sice vydán již v roce 1995, nicméně svým obsahem je stále aktuální, protože se dotýká přímo zde sledovaného tématu.

¹ Podle údajů, poskytnutých autorovi práce *Sekcí církevního školství ČBK* v 11/2018 bylo z těchto 50 žáků vyučováno 36 na 2. stupni ZŠ a na středních školách (biskupská gymnázia Varnsdorf a Bohosudov) pouze 14 dětí.

² Konkrétně v Jablonci nad Nisou (ZŠ), Varnsdorfu (SŠ, víceleté gymnázium), Děčíně (2. stupeň základní školy) a Bohosudově (SŠ, víceleté gymnázium).

Jsem sekulární země v Evropě. Sekulární zde nemá přízvuk hanlivý, nýbrž znamená, že patříme do typu kultury, kde člověk nepočítá se zásahy nadpřirozené síly do sledu příčin a následků, byť často absurdních, a kde zjednává prostor svobodně kritickému myšlení, respektuje pluralitu a toleranci a brání se všem pokusům ideologizace, ať již rostou z vulgárně mocenských aspirací, nebo z jemného filosofického přeřívání platonské tradice, že idea může být jen jedna, ta jediné správná, ta monoeidos, tedy že není o čem diskutovat, je třeba nazít; v konkrétnu to pak nejednou znamená podřídit se. (Funda, 1995, s. 223)

Toto je tedy ostrá hranice a z ní se rodící napětí mezi oficiální církevní *ortodoxií* a sekulární formou humanistické praxe.

Tato práce chce proto ukázat relaci křesťanského učitele jak k tzv. *magisteriu*,³ tak i zároveň k *demokratické, pluralitní a ideově neutrální* koncepci sekulární školy. Právě zde totiž křesťanský učitel prožívá napětí, a to jak *interpersonálně* (v kolektivu ostatních učitelů), tak především *intrapersonálně* (ve svém svědomí). Konkrétně jde o napětí mezi humanistickými a spirituálními hodnotami, které vycházející z jeho *ortopraxe*⁴ (*fides qua*)⁵ a *ortodoxií*⁶ (*fides quae*),⁷ kterou zastává jeho církev.

Pedagogické principy vzdělávání v české sekulární škole

Nyní krátce pojednáme o rozdílu mezi předmoderními postoji, *staticky* stojícími na neměnných křesťanských zásadách tzv. *křesťanského univerzalizismu*. Proti nim pak postavíme projekt tzv. *moderny*, která je základem moderního pojetí tzv. *sekulárního humanismu*. Moderní pedagogika totiž dědictví moderny

³ Magisterium: Podle své víry katolická církev předává svou závaznou nauku víry na základě Kristova pověření tzv. *učitelským úřadem*. *Řádný učitelský úřad* tvoří biskupové celého světa spolu s papežem a vykonávají ho především pravidelným hlásáním víry. Učitelský úřad uskutečňují biskupové v jednotě s papežem též na všeobecných koncilech, nebo papež sám, když slavnostně (ex cathedra) vyhláší dogmatické definice (*mimořádný učitelský úřad*).

⁴ Jde o způsob života, který odpovídá hlášenému náboženství (řec. *orthós*, „pravý“, a *práxis*, „jednání“).

⁵ V úkonu víry, chápaném jako duchovní čin, který se vztahuje ke zjevené pravdě, se výrazu *fides qua* používá pro označení činu víry, tedy „víra, kterou věříme“

⁶ Termínu ortodoxie (řec. *orthos*, „pravý“, a *doxa*, původně „názor“, později „slavení“, nebo *orthos* a *dokein*, „pravý“ a „mínění“) zde budeme používat především k označení křesťanské nauky tak, jak ji chápe římskokatolická církev a ustanovuje skrze řádné i mimořádné magisterium.

⁷ Výrazu *fides quae* zde užíváme pro označení pravdy ve smyslu předmětu víry, tedy to, „čemu se věří“.

inkorporovala do tzv. *pedagogických principů*, (Svobodová & Šmahelová, 2007, s. 54), z nichž dva nyní explicitně představíme. První z nich vychází ideově z moderny, druhý je pak plodem postupně se rodícího *perspektivismu*. Těmito *pedagogickými principy* jsou konkrétně *vědeckost (vědecký přístup)* a *demokratičnost (demokratický přístup)*. Oba tyto principy pak nastavují celkový rámec *sekulárního pojetí edukace* české sekulární školy a vše jiné jim tedy musí být podřazeno:

Chceme-li se přiřadit k politicky a kulturně vyspělým ... zemím v Evropě, pak to v oblasti kultury a školství znamená nadřadit hledisko obecného, sekulárního humanismu, hledisku náboženskému a konfesnímu. (Funda, 1995, s. 223)

Vědeckost v sekulární škole

Jak jsme již naznačili, *přirozenost* (natura) není v sekulárním pojetí chápána *staticky* (esenciálně) ve smyslu předmoderního vidění světa, nýbrž *dynamicky* (evolučně). Podle toho, jak se poznání o světě vyvíjí, mění se i hypotézy, které jsou pak následně *verifikovány*, především experimentálními metodami, zároveň jsou však všechny vystaveny i principu tzv. *falzifikace*. Tyto základy *teorie moderní vědy* zde jistě není třeba nijak vysvětlovat. Fakt, který zde ovšem nesmíme přehlédnout a který musí být vzhledem k působení českého křesťanského učitele v sekulární škole velmi zdůrazněn, je ten, že *předmětem* (obsahem) moderní vědecké, a tedy i pedagogické práce je pouze to, co může být *falzifikováno*. Úkolem vědy a filozofie vědy je proto přispívat k rozšiřování tzv. *osvíceného všedního rozumu* (Popper, 2006, s. 295–296) tím, že její vědecké hypotézy budou jakožto výroky *kriticky* testovány.

Například „...metafyzika může pomáhat při uspořádání světa a mohou z ní plynout určité užitečné prognózy, avšak vědecký charakter dostane až tehdy, když bude mít falzifikovatelnou formu“. Tím však přestane být metafyzikou (Popper, 1989, s. 222–223).

Tento moderní vědecký přístup tedy vytváří zcela nový poměr k realitě a zároveň i zcela nový rozměr realismu, tzv. *kritický realismus*.⁸ V kritickém realismu se totiž myslitel (vědec) zabývá pouze těmi v nejširším smyslu slova

⁸ *Kritický realismus* je široký filozofický proud první poloviny 20. století. Stanovisko kritického realismu je, že musí objektivně existovat vnější svět nezávislý na našem vědomí,

věcmi (res), které lze *kvantifikovat*, a tedy i následně *verifikovat* a *falzifikovat*. Proto nelze do předmětů vědeckého zkoumání (i učení) zařazovat jakákoliv pouze *inteligibilní* (spekulovatelná) jsoucna, například transcendentního a navíc *heteronomního*⁹ Boha. *Kritický realismus* je tedy něco zásadně a zcela jiného nežli onen *středověký realismus*, na kterém stála náboženská předmoderní koncepce. Ta totiž primárně vycházela z autority kriticky neuchopitelných (duchových) jsoucna a všechno (včetně zkoumání světa a učení o světě) jim podřizovala a podle nich „upravovala“. A jak ukáže následující citát, tak to činí křesťanské ortodoxie dodnes, navzdory modernímu světu:

Z vlastního povolání laiků vyplývá úkol hledat Boží království tím, že se zabývají časnými věcmi a upravují je podle Boha. (Lumen gentium, 31; *Dokumenty 2. vatikánského koncilu*, 2002, s. 68)

Právě na tento zásadní rozdíl „realismů“ upozorňuje i výše citovaný český sekularista Otakar Funda, když deklaruje, že v předmoderním konceptu jde vždy o nějaké více či méně sofistické odhalování vědecky neuchopitelné *jedné Ideje* (mono-eidon). A tento „mono-eidon“ (Bůh s velkým B) je pak náboženskými ortodoxiemi konfrontován s hmotně-energetickým vesmírem, tzv. *časným světem*.¹⁰ Výsledkům teologické spekulace nejvyšší neuchopitelné Ideje se pak *musí všechno podřídít*, což se ukázalo (především v křesťanství a v islámu) jako dějinně nebezpečné, plodící fundamentalismus, terorismus a války.

Moderně, a tedy vědecky uchopený *edukační proces* (výuka i výchova), se proto neuskutečňuje jakožto *morální teorie* (vycházející z již hotové morálky u Boha), ale je tvořen jakožto výslednice záměrné *socializace*. Tato *záměrná socializace* však nemá žádný „středobod“ v jakémkoliv *neměnném zákonu*,¹¹ který by byl garantován nějakou nejvyšší Ideou. Naopak! V moderním vědeckém přístupu k *edukaci* jde vždy o vztahování se ke světu jakožto k vnějšku, k sekulárnímu objektu. A toto vnější, kvantifikovatelné bytí, je stále *nehotové*, uskutečňující se v proudu *evoluce*, ve smyslu tzv. *imanentního vitalismu*.

přičemž náš rozum může a musí pomoci kriticky vedené práce tento svět poznávat. Kritický realismus však uvažuje i o subjektu jakožto o bytostné součásti poznání.

⁹ Heteronomní pozice zde znamená, že Bůh je tzv. *metafyzický*, ve smyslu jiný, zcela duchový (protože nesložený), ve své podstatě od vesmíru oddělený.

¹⁰ V křesťanském pojetí navíc s *časným světem*, který je hříšný, padlý, a tedy neschopný fungovat správně bez mimořádné pomoci nejvyšší Ideje (tzv. milost Boží).

¹¹ Ve smyslu *lex aeterna*, jakožto základu *lex naturalis*.

Demokratický přístup a názorová pluralita v sekulární škole

Nadřazení vědeckého sekulárního pojetí nad vším, co by mohlo být v rozporu s *kritickým realismem*, je povinné pro každého, kdo aspiruje na účast ve výchovně-vzdělávacím procesu v sekulární škole:

Pokud je (...) určitý činitel v oblasti kultury a školství určitého náboženského vyznání, musí bedlivě dbát odlišení roviny osobního vyznání od roviny své funkce (...). V případě napětí, chce-li být učitel práv pozici státního, tzn. odideologizovaného školství, musí hledisko obecného, sekulárního humanismu nadřadit hledisku konfesnímu. (Funda, 1995, s. 223)

Tím je také a priori dáno, že vedení výchovně-vzdělávacího procesu se principiálně odehrává v *pluralitním rámci*. Proto se nelze odvolávat na jakékoliv *apriorní autority* (např. náboženské), natož na autority těmito autoritami údajně ustanovené, především odvolávat se na autoritu tzv. *posvátných textů* či na výroky, které nelze v kritickém realismu nijak prokázat.¹²

Nicméně *demokratické principy sekulárního humanismu* ze své podstaty hájí svobodný – autonomní – prostor soukromí každého tzv. *občana*. Proto garantují členům své society nejen tzv. *svobodu vyznání*,¹³ ale umožňují (dokonce i na půdě samotné české sekulární školy) výuku náboženskou fakultativně. To je postoj velmi vstřícný, který by byl v předdemokratických systémech (hájících vždy jednu pravdu) jistě zcela nemyslitelný:

Sekulární humanismus je schopen garantovat různým církvím stejnou měrou svobodu vyznání, méně je jisté, že by některá náboženství, církve nebo konfese poskytly sobě navzájem i sekulárnímu humanismu stejnou svobodu. (Funda, 1995, s. 223)

Díky tomuto *demokratickému pluralitnímu principu* je tedy možné, aby i v prostorách české sekulární školy realizovali státem registrované náboženské společnosti svoji *konfesní výuku*, a to formou *volitelného předmětu* pro žáky, kteří si ji zcela svobodně a demokraticky zvolí.

V základních a středních školách zřizovaných státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí se vyučuje náboženství jako nepovinný předmět... (Zákon č. 561/2004 Sb. § 15. ODS. 2; *Školský zákon*, 2019)

¹² Proto výroky typu „Církev závazně učí, že...“ jsou v povinném vzdělávacím základu zcela nepřipustné.

¹³ Listina základních práv a svobod, o tomto hovoří především v čl. 16 (2) „Církve a náboženské společnosti spravují své záležitosti... nezávisle na státních orgánech.“

Nicméně realita je v sekularizovaných oblastech často taková, že tuto výuku není možné z praktických důvodů vůbec uskutečnit: Častou překážkou, proč se výuka náboženství jakožto volitelný předmět na českou sekulární školu vůbec nedostane, je fakt, že katecheta nemá potřebnou sekulární *pedagogickou způsobilost*, požadovanou českým právem,

Učitel náboženství získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu a) v oblasti teologických věd, b) v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů náboženství, nebo c) v oblasti pedagogických nebo společenských věd a vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů náboženství, nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů náboženství. (Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, § 14 Učitel náboženství; *Zákon o pedagogických pracovnících*, 2016) a mezinárodní smlouvou mezi ČR a AS, která hovoří v tom smyslu,¹⁴ že církve zajišťuje výuku katolického náboženství ve školách, které jsou součástí výchovně vzdělávací soustavy České republiky, prostřednictvím učitelů, kteří na základě své odborné a pedagogické způsobilosti budou pověřeni.

Dalším důvodem absence náboženské výuky na půdě sekulární školy je to, že není možné naplnit požadavek minimálního počtu *sedmi žáků* v jedné vyučovací jednotce.¹⁵

Přesto však jsou vstupy *konfesního vidění světa* do sekulární školy v principu možné. Podmínkou však je, že tyto z pohledu sekulárního paradigmatu „předvědecké“ vstupy, nebudou žákům zpochybňovat sekulárně humanitní ideje *autonomie* (svobody) a *demokratičnosti* (rovnosti a bratrství):

Pozve-li učitel občanské nauky nebo jiného humanitního předmětu se souhlasem vedení školy do hodiny reprezentanta určitého náboženství či konfese, aby v autentickém sebestředstvení prezentoval své vyznání, může mít taková prezentace toliko povahu exkurze. Religionistickou výuku však nahradit nemůže. (Fundu, 1995, s. 223)

A zde jsme se opět dotkli samotného jádra problému, který zde sledujeme: Jak jsme totiž ukázali již na začátku v citaci ze stále platného výroku magisteria (Kongregace pro náboženskou výchovu, 1982) na adresu učitelů, křesťanský učitel (explicitně katolický učitel) je vázán povinností *evangelizace a misie*,¹⁶ a tím je implicitně

¹⁴ Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolicem o úpravě vzájemných vztahů z roku 2002, čl. 11.

¹⁵ Viz výše uvedený paragraf zákona: zákon č. 561/2004 Sb., § 15 odst. 2.

¹⁶ Srov. 2. Vatikánský koncil, deklarace *Gravissimum educationis*, čl. 6–8.

vyzýván k popírání principů *sekulárního humanismu*. Církev (i mnohé církve) totiž stále trvají na tom, že sekulární humanismus není kompatibilním s *křesťanským univerzalizmem*, a proto nesmí být ortodoxii nadřazen, jakkoliv má být tolerován:

Svatá matka církev dostala od svého božského zakladatele příkaz zvěstovat tajemství spásy všem lidem a všechno obnovit v Kristu. Proto má pečovat o celý, tedy i pozemský život člověka, pokud souvisí s nebeským povoláním. Má tedy svůj podíl i na rozvoji a rozšiřování výchovy. Proto posvátný sněm vyhláší některé základní zásady pro křesťanskou výchovu, zejména školní (...) Správná výchova sleduje utváření lidské osoby se zaměřením k jejímu poslednímu cíli... (Gravissimum educationis, 1; *Dokumenty 2. vatikánského koncilu*, 2002, s. 533)

Pracujeme-li zde s termínem *křesťanský učitel* a jeho vztahem k principům *sekulárního humanismu*, pak vzhledem k malému rozsahu práce musíme pod termín *křesťanský učitel* zahrnout všechny ty, kteří se hlásí k *základním postulátům křesťanské víry*, jak je vyznávají ortodoxie všech církví, sdružených v tzv. *Ekumenické radě církví*:

Ekumenická rada církví v České republice je společenstvím křesťanských církví, které vyznávají Pána Ježíše Krista jako Boha a Spasitele podle Písem Starého a Nového Zákona a usilují uskutečňovat své poslání společně ke slávě jednoho Boha, Otce i Syna i Ducha svatého. Křesťanské církve v České republice jsou si vědomy daru a závazku jednoty Kristových učedníků, navazují na tradice náboženské svobody, přítomné v českých dějinách, zvláště v tradici cyrilometodějské a reformační, usilují být české společnosti příkladem a svědectvím tolerance a vzájemné úcty, a proto se rozhodly vytvořit Ekumenickou radu církví v České republice. (Ekumenická rada církví, 2019)

Podle této společné křesťanské víry je klíčovým termínem tzv. *Boží slovo*,¹⁷ prezentované biblí, ohlašující na svém vrcholu *inkarnaci heteronomního božstva* v osobě historického Ježíše z Nazareta. Jak ovšem v moderním paradigmatu kritického realismu definovat ono *vtělující se božství* vzhledem ke *kritickému myšlení*, které s žádným „jiným“ (ve smyslu heteronomním) bytím nepracuje? „Odkud pochází“ onen vtělující se Bůh, který se podle víry církví v historickém Ježíši projevil a projevuje? Vzhledem k *edukační činnosti*, vzdělávání a vychovávání k plnosti lidství v sekulární škole, je především tato otázka pro křesťanského učitele zcela klíčová. Následující kapitola proto ukáže, jak se někteří z těchto křesťanských učitelů s takto neřešitelným problémem na své sekulární škole vyrovnávají.

¹⁷ Zvěstování Božího Slova upravuje současný *Kodex kanonického práva*, CIC 1983 (*Codex iuris canonici – Kodex kanonického práva*, 1994), především v třetí knize *De Ecclesiae munere docendi* a analogicky i *Kodex kánonů východních církví*, CCEO 1990, v titulu XIV – *O evangelizaci národů* a v titulu XI – *O učitelském úřadu církve*.

Křesťanský učitel v nejsekulárnější části České republiky

Následující kapitola představuje shrnutí autorova sociologického výzkumu, uskutečněného mezi křesťanskými učiteli v sekulárních školách na území *Libereckého kraje* na počátku roku 2019. Autor zde ověřoval hypotézu, do jaké míry se tito učitelé ještě identifikují s předvědeckými koncepcemi, které jsou vlastní *ortodoxii* jejich církve a do jaké míry ve své *ortopraxi* žijí, uvažují a pracují již v modu kritického realismu.

Výzkumný problém byl rozpracován pěti konkrétními *výzkumnými otázkami*, formulujícími jednotlivé oblasti možných *neortodoxních názorů* křesťanských učitelů na teologické otázky, které se týkaly (1) ontologického problému Boží existence (problém výše zmíněné *heteronomie*), (2) exkluzivity křesťanského zjevení oproti jiným spirituálním konceptům a s tím spojený problém její supernaturality, (3) výlučného práva církve – církví na interpretaci mystéria, (4) neměnnosti církevních dogmat a neměnnosti jejich interpretace, (5) satisfakční teorie ve smyslu nutnosti oběti univerzálního boholidského Vykupitele, usmiřujícího jinak neusmiřitelnou urážku a hněv prvotním hříchem uraženého Božstva.

Vzhledem k charakteru výzkumného problému byla zvolena *metoda sběru dat* formou *dotazníkového šetření*, ve kterém se respondenti vyjadřovali k tezím sledujícím ortodoxní učení. Respondenti odpovídali anonymně skrze webové rozhraní, vytvořené v systému docs.google.com. Dotazník byl pak konkrétně sestaven z *deseti věroučných tezí*, sledujících meritum výše uvedených pěti výzkumných otázek. K těmto tezím pak byla dána možnost vyjádření jak formou hodnocení na pětistupňové škále (povinná část), tak i slovního vyjádření k tezi (nepovinná část).

Z výše uskutečněného výzkumu tak bylo zjištěno, že:

V sekularizované oblasti *Libereckého kraje* pracuje na všech stupních škol již pouze 37 učitelů, kteří jsou ochotni se ke křesťanství veřejně přihlásit. Tento počet činí z křesťanských učitelů zcela zanedbatelnou minoritu o velikosti cca 0,3 % všech učitelů¹⁸ v celém Libereckém kraji.

¹⁸ Ve školním roce 2016/2017 pracovalo (přepočteno na plné pracovní úvazky) v sekulárních školách 6 425. učitelů. Z toho v mateřských školách 1 266 učitelů, základních školách 2 751 učitelů, ve středních školách 1 418 učitelů, na vyšších odborných školách a vysokých školách 990 učitelů a akademiků (Český statistický úřad, n.d.).

Vzhledem k zanedbatelnému procentu praktikujících křesťanů v kraji (jedná o méně nežli 0,1 % obyvatel)¹⁹ se proto víra zúčastněných respondentů nemůže fakticky odvolávat na žádnou tradici širší křesťanské society, protože tato zde objektivně neexistuje.

Z fakultativních odpovědí respondentů na předložené věroučné teze pak bylo zjištěno, že mají k učení církve kritický přístup a přistupují k věrouce z pozic kritického realismu. Respondenti považují jakýkoliv *dogmatický věroučný systém* z větší části za *historický relikt* a s tezí o neměnnosti výkladu historického dogmatu se ztotožňují pouze minimálně nebo již vůbec ne.

Přes kritický vztah k ortodoxii se však více nežli polovina stále považuje za *praktikující křesťany* (z drtivé většiny se jedná o římské katolíky) a k církvi mají stále určitou míru úcty. To se projevilo především tím, že ačkoliv byl jejich komentář k obsahům ortodoxie často na hraně popření výroku magisteria, přesto přiznali obsahům předložených tezí určitou relevanci. Naopak ti, kteří se s církví již nechtějí identifikovat, nebo jsou čerstvými konvertity, vyjádřili svoji kritiku otevřeně striktním odmítnutím obsahům ortodoxie a doprovázeli své hodnocení přísnými komentáři (např. „...*tomu už dnes může věřit snad jen blázen*“).

Dále bylo z odpovědí a z komentářů respondentů zjištěno, že pokud má a musí být v centru křesťanské humanistické výuky autentický *Ježíš z Nazareta* (a on má být ve výchově a vzdělávání přestavován jako vzor plného lidství), je pro učitele v sekulární škole důležité, aby mu bylo ortodoxií „dovolené“ o něm takto smýšlet a učit. Dokud je totiž Ježíš ortodoxií stále definován jakožto *vtělení heteronomního božstva*, pak je takovýto *Kristus víry* pro občana sekulární společnosti jakožto vzor pravého lidství zcela „nepoužitelný“ a nepřijatelný. Těžko je totiž v kritickém realismu uvažujícího člověka 21. století nutit věřit v jakési kriticky neuchopitelné zcela *supernaturální* bytí,²⁰ protože s takto definovanou *nadpřirozeností* (duchoví Bůh, duchoví andělé, duchoví démoni) ve smyslu oddělenosti od hmotně-energetického vesmíru, moderní rozum vůbec nepracuje.

¹⁹ Podle sčítání věřících navštěvuje ve střednědobém horizontu římskokatolické bohoslužby cca jeden tisíc obyvatel Liberce a přilehlých obcí. Avšak, jak již bylo uvedeno výše, počet obyvatel v Liberci byl v roce realizace výzkumu 144 077 obyvatel.

²⁰ Jistě by se dalo namítat, že spekulativní teologie již tuto otázku vyřešila ve starověku (na Chalcedonském koncilu) dogmatem o *hypostatické unii božské a lidské přirozenosti*, kdy ontologicky nadřazená přirozenost (Bůh) uchopuje (nikoliv pohlcuje) lidskou osobu (Ježíše jakožto člověka). V tomto filozofickém konceptu pak může po zemi chodit bytost, která je zároveň podstatou člověk i heteronomní Bůh.

Shrneme-li tedy krátce deklarované postoje křesťanských učitelů na školách v Libereckém kraji, pak se nám ukazuje reálný obraz jakéhosi *autentického, autonomního, postmoderního*, a především *neortodoxního* křesťanství, zcela identifikovaného s principy moderního pojetí vědeckosti, postaveného na kritickém realismu, pluralitního a odmítajícího dogmaticnost.

Jádro křesťanského poselství, totiž *inkarnace božského do lidského*, je těmito českými učiteli interpretováno tak, že evoluční „...psychogeneze nás dovedla až ke člověku. Teď se ztrácí, vystřídána funkcí vyšší (...) noogenezí“ (Chardin, 1990, s. 153). A tato noogeneze pak byla v jistém bodě dějin ještě překonána, a to příběhem historického *Ježíše z Nazareta*, ve kterém se projevilo božství singulárně, a to tak silně, že se tato událost stala inspirací pro další dějiny. *Událost vtělení*, jakožto projev transcendentního vztahového Bytí (Trojice), které se vztahuje ke světu jakožto celku, je pak pro tyto učitele někdy i jediným důvodem, proč se stále ještě hlásí k organizovanému (církvnímu) křesťanství. Právě pro tuto *událost vtělení* v církvi zůstávají a *mysterium incarnationis* reflektují jakožto *křesťanský přínos humanitě*, ve světle myšlenky apoštola Pavla, převzaté z astrologické básně *Phenomena* (Úkazy) od Arata,²¹ když nad oltářem *Nepoznatelného Boha* definoval princip božství jakožto to, v čem se pohybujeme, dýcháme a jsme, „...vždyť i my jsme z jeho rodu.“ (Sk 17,28). Takovéto pojetí křesťanského humanismu pak učitelům dostatečně koresponduje se sociálně-vědními východisky *humanismu sekulárního*, v jehož rámci je povinnen na sekulární škole vyučovat. Je to tedy jejich křesťanská ortopraxe (nikoliv vztah k ortodoxii), která jim pomáhá při naplňování *očekávaných výstupů* tzv. *výchovně-vzdělávacích cílů* sekulární školy.

To, že by ze strany *církvního práva* měli být takto smýšlející učitelé *de iure* odsouzenými bludaři, heretiky, případně odpadlíky, pak tyto pedagogy zpravidla vůbec netrápí. Upřímně totiž věří, že ortodoxie bude muset dříve či později reinterpretovat všechna svá dogmata, protože jí půjde ve stále více sekulární společnosti o holé přežití. Tito učitelé upřímně věří, že stávající dogmata budou uchopena nově, totiž adekvátně úrovni současného poznání světa. Nakonec se to již děje, především v otázkách okolo výkladu bible,²² přiznání autonomie některým vědám a alespoň v částečné toleranci *liberální demokra-*

²¹ Verš Sk 17,28 je citací Arata, pocházejícího z Kilikie (3. stol.), který však sám cituje a částečně parafrázuje Chvalozpěv na Dia od svého současníka, stoika Kleanta z Assu.

²² Viz především papež Pius XII., okružní list *Divino afflante Spiritu*, 30. 9. 1943 a následně 2. Vatikánský koncil, dogmatická konstituce *Dei verbum*.

cie. Učitelé tedy očekávají, že metody kritického realismu budou aplikovány i na samotná dogmata církve:

Proces přijímání historickokritické metody je dokladem naprosté nezbytnosti znát při interpretaci dokumentů a rozhodnutí, jejichž znění je na první pohled jasné a jednoznačné, historický kontext. Tato zásada se netýká samotného Písma, ale i učení církve. Jinými slovy, i na dokumenty církevního magisteria je nutné aplikovat historickokritickou metodu, abychom jim byli schopni správně porozumět a správně je vykládat. Má-li si církev do budoucna ušetřit podobné kauzy a rány, které v nich utrpěla, je třeba se bránit ideologizaci diskuse a dogmatizování třeba i velmi starobylých tradic. (Petráček, 2011, s. 312)

Tato a podobná vyjádření potřeby nutných změn v interpretaci všech základních dogmat udržují u těchto učitelů určitou naději. Většina z těch, kteří se autorovi přihlásili do sociologického výzkumu, tyto změny paradigmatu anticipují již tím, že spirituálně čerpají z myšlenek moderních teologů, jako je např. výše citovaný doc. T. Petráček, nebo se ve své víře posilují myšlenkami dnes již v Evropě velmi známého českého profesora, držitele Templetonovy ceny, kněze Tomáše Halíka:

Někdy se mi zdá, že naše civilizace se podobá konvoji lodí, které západní lidstvo postupně vybudovalo v průběhu svých dějin. Dlouho po našem moři plul osaměle ctihodný koráb „Christianitas“ křesťanského univerzalizmu... Tento koráb v určité době předjela pohodlná, skvěle technicky vybavená loď evropské modernity... k nim oběma na sklonku dvacátého století přibylo... plavidlo postmoderny s její radikální skepsí a relativismem, s hesly multikulturalismu a politické korektnosti... všechny tři postupně narazily na mělčinu a ztroskotaly... (Halík, 2012, s. 227)

Svoje připojení ke křesťanství křtem, pak někteří zúčastnění učitelé chápou především jakožto důležitý akt, skrze který si uvědomují blízkost Boha.

Podle toho, jak se snažím chápat Boží lásku a milosrdenství, si nemyslím, že by Bůh potřeboval křest, aby někoho mohl přijmout do své slávy. Křest podle mě potřebujeme hlavně my. Je to svátost – viditelné znamení neviditelné Boží slávy. Skrze křest, který je pro nás určitým způsobem ‚hmatatelný‘, si můžeme lépe uvědomit přítomnost Boha mezi námi a v nás a to, že koná, není vzdálený. Myslím si, že spásy mohou dojít i třeba příslušníci jiného náboženství, i když nejsou pokřtěni a když ve svém životě upřímně usilují o dobro. (odpovědi respondenta)

Ortopraxa zúčastněných učitelů tedy vychází z chápání božství jakožto *transcendentního*, či lépe řečeno *transcendentálního* principu celého vesmíru a o nějaké víře v usmíření Božího hněvu Bohočlověkem za dědičný hřích již u těchto učitelů nemůže být vůbec ani řeč:

Doufám, že něco takového (nutnost křtu ke spáse) není také dogma, pak bych musel změnit i své odpovědi (ve výzkumu). (odpovědi respondenta)

Posvěcování světa božským zjevením (nikoliv však zjevením v dualistickém, heteronomním smyslu slova) tito učitelé vidí ve fascinujícím *Ježíšově příběhu*, který berou na sebe tím, že žijí z evangelijních postojů. A proto, i když dogmatickými výklady jakožto dílem překonaných historických cest většinou nepohrdají, na jejich žité křesťanství mají církvemi hlásaná dogmata již větší malý, u některých již zcela nulový vliv.

Závěr

Autor, český pedagog a teolog, nabízí tedy tímto mezinárodnímu zahraničnímu odbornému periodiku tuto studii jako malé okénko do jinak velmi široké problematiky vztahu předmoderních společenských struktur, zde prezentovaných křesťanskými církvemi, a moderním liberálně demokratickým světem kritického myšlení. Že je toto napětí na teoretické (metodologicko-humanitní) i praktické (sociálně-politické), není třeba nijak zdůrazňovat, protože je v Západní společnosti evidentní. Ve výše uvedeném textu se tedy pokusil ukázat, jaká je v tomto ohledu situace v Libereckém kraji, který je jedním z nejvíce sekularizovaných krajů celého světa.

BIBLIOGRAFIE

Český statistický úřad. (n.d.). *Krajská správa ČSÚ v Liberci*. https://www.czso.cz/csu/xl/170503_skolstvi

Chardin, P. (1990). *Vesmír a lidstvo*. Vyšehrad.

Codex iuris canonici – Kodex kanonického práva. (1994). Zvon.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. (2002). Karmelitánské nakladatelství.

Ekumenická rada církví. (2019). Retrieved December 2, 2019, from <http://www.ekumenickarada.cz>

Funda, O. (1995). Náboženství a škola. *Pedagogika: Časopis pro pedagogickou teorii a praxi*, 45(1), 220–223.

Halík, T. (2012). *Chci, abys byl*. Lidové noviny.

- Kongregace pro náboženskou výchovu. (1982). *Svědectví katolického laika o víře ve škole*. https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/20887_20887/svedectvi-katolickeho-laika.pdf
- Lužný, D. (2008). *Náboženství v menšině: Religiozita a spiritualita v současné české společnosti*. Malvern.
- Petráček, T. (2011). *Bible a moderní kritika: Česká a světová progresivní exezeze ve víru (anti) modernistické krize*. Vyšehrad.
- Popper, K. (1989). *Logik der Forschung*. Mohr.
- Popper, K. (2006). *Conjectures et réfutations: La croissance du savoir scientifique*. Payot.
- Školský zákon. (2019). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon>
- Svobodová, J., & Šmahelová, B. (2007). *Kapitoly z obecné pedagogiky*. MSD.
- Tichý, R., & Vávra, M. (2012). *Náboženství z jiného úhlu*. Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Václavík, D. (2007). *Sociologie nových náboženských hnutí*. Masarykova univerzita.
- Zákon o pedagogických pracovnících. (2016). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-o-pedagogickych-pracovnicich-1>

Chrześcijański nauczyciel w zsekularyzowanej szkole w Czechach

Artykuł przedstawia specyficzną sytuację chrześcijańskich nauczycieli pracujących w szkołach w północnych Czechach. Region ten podlegał przymusowej sekularyzacji w czasach reżimu komunistycznego, a chrześcijanie stali się marginalną grupą społeczną. Po upadku komunizmu nauczyciele są związani oficjalnymi ramami obiektywnej nauki, ideologicznej neutralności i pluralizmu opinii. Z jednej strony wymienione wyżej wartości są zagwarantowane w systemie edukacji w Czechach. Z drugiej strony chrześcijańscy nauczyciele są związani w swoim sumieniu wymogami kościelnej ortodoksji, która częściowo opiera się na przednowoczesnych zasadach dogmatycznych.

Słowa kluczowe: nauczyciel chrześcijański, neutralność ideologiczna, ortodoksja kościelna, sekularyzacja, pluralizm

Christian Teachers in Secularized Schools in the Czech Republic

This article presents the specific situation of Christian teachers working in schools in North Bohemia. This region underwent forced secularization during the communist period and Christians became a marginal social group. Since the fall of communism, teachers have been bound by the official framework of objective science, ideological neutrality, and pluralism of opinion. The aforementioned values have been incorporated into the curriculum of the educational system in the Czech Republic. On the other hand, Christian teachers are bound in their conscience by requirements of ecclesiastical orthodoxy, which is partly based on pre-modern dogmatic positions.

Keywords: Christian teacher, ideological neutrality, ecclesiastical orthodoxy, secularization, pluralism

Notka o autorze

Michał Podzimek (michal.podzimek@tul.cz) – magister teologii katolickiej (Uniwersytet Karola w Pradze), licencjat z prawa kanonicznego (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) i doktorat z metodologii nauczania religioznawstwa (Uniwersytet Katolicki w Rużomberku). Uczył etyki, łaciny i wiedzy o społeczeństwie w gimnazjach i szkołach średnich, pracował jako doradca dla studentów, a od 2005 roku jest profesorem nadzwyczajnym na Katedrze Filozofii Wydziału Przyrodniczo-Humanistycznego i Pedagogicznego Uniwersytetu Technicznego w Libercu, na którym pełnił również funkcję prodziekana ds. studiów (2012–2016) i kierownika Katedry Katedra Nauk Społecznych i Pedagogiki Specjalnej (2014–2016). Obecnie uczy przedmiotów, które koncentrują się wokół filozofii edukacji, etyki i metodologii. Autor monografii: *Etické systémy západnej civilizácie* (2012), *Spiritualita v době sekularizace* (2015). Zainteresowania naukowe: edukacja w epoce ponowoczesnej.

Michal Podzimek (michal.podzimek@tul.cz) – MA in Catholic Theology (Charles University, Prague), licentiate of canon law (John Paul II Catholic University of Lublin), and PhD in the methodology of teaching religious studies

(Catholic University of Ružomberok). He has taught ethics, Latin, and civics at lower-secondary schools and high schools and worked as a counsellor for university students; since 2005, he has been Assistant Professor at the Philosophy Department of the Faculty of Science, Humanities and Education of the Technical University of Liberec, where he also served as Vice Dean for Studies (2012–2016) and Head of the Department of Social Work and Special Education (2014–2016). Currently, he teaches subjects that focus on the philosophy of education, ethics, and methodology. Author of monographs: *Etické systémy západnej civilizácie* [Ethical Systems of Western Civilization, 2012]; *Spiritualita v době sekularizace* [Spirituality in the Time of Secularization, 2015]. Research interests: education in the postmodern era.